

A MAGYAR SZABADSÁGHARC EGYIK TÖRTÉNETÍRÓJA

AZ ORVOS IGAZSÁGA

HERCEG JÁNOS

Másik nagy alakja a bácskai történetírásnak dr. Thim József volt. Ő se történésznek készült, de csodálatos módon ő is túltett a magukat hivatalosan elismertetett historikusokon, akiket inkább a papír, a diploma és a szorgalom avatott fel, mint a lelkesedés, vagy pláne az általános műveltség. Akkor is voltak szakbarbárok, akik a saját szakjukon kívül a világon semmi máshoz nem értettek, ha mindjárt nem is oly bődületes tömegben, mint manapság.

Thim József a helyi háromosztályos reálgimnázium tanárának fia, orvos lett. Ez volt a legszebb pálya abban az időben, amikor borbélyok vágtak eret és húztak fogat két hajvágás szünetében, viszont Semmelweis orvosi körökben világhírt szerzett akkoriban a magyar névnek azzal, hogy felismerte a gyermekágyi láz okát, a tisztátlanságból eredő mérgezést, és így a szülőanyák millióit mentette meg a biztos haláltól.

Thim József doktor óriási lelkesedéssel indult az orvosi pályán, úgyhogy fiatalon tisztí orvosa lett először Apatinnak, aztán Zombornak, majd a vármegyének. A „tisztí” cím formaság volt, Titel ohne Mittel, de minthogy az adminisztráció, a Hivatal minden időben az utolsó cseppig kiélvezi a formákat, melyeket gyakran összetéveszt a hatalommal, ilyen cím nélkül mozdulni se lehetett a múlt század kilencvenes éveinek elején a „tekintetes vármegye” hivatalaiban. Márpedig, Thim Józsefnek ott kellett kezdenie a dolgát, az egészségügy megszervezését, a szolgabíróságokon, a jegyzői irodákban. Onnan kellett elrendelni és ellenőrizni a gyermekkori himlő elleni oltást, az iskolai vizsgálatokat, s ezer más dolog mellett azt is, hogy a szülésznők bemosakodáshoz szublimátot használjanak. A kórházi ápolást is neki kellett ellenőriznie, szembeszállni hazug tekintélyekkel, s megvetni többek között például Zomborban az urológiai vizsgálat és kezelés alapjait.

Abban az időben nem voltak testvérvárosok és testvérországok. Szerbia és Magyarország között enélkül is igen szoros kapcsolatok alakultak ki. Innen toborozták az elmaradott kis Szerbiának a szakembereket, amiben főleg Vuk Karadžićnak volt vezető szerepe. Innen vittek tanárokat, nyomdászokat, sőt bányászokat is. A fiatal dr. Thimnek olyan nagy sikerei voltak az egészségügy szervezése terén, hogy I. Aleksandar, Szerbia királya meghívta, szervezze meg országa területén az egészségügy szolgálatát. Ezt a feladatot valószínűleg kitűnően ellátta, mert a Szent Száva-renddel tüntette ki az uralkodó, s jómaga a bécsi nemzetközi orvosi kongresszuson már erről a témáról tarthatott előadást, elsőnek ismertette meg a világot a kis Szerbia egészségügyi állapotával: Über Serbiens Sanitätswesen und Gesetz.

A fiatal Thim doktor óriási érdeklődése és hatalmas munkabírása azonban nem elégedett meg ezzel a feladattal. Már korábban, huszonkét évesen írt egy tanulmányt Zombor elestéről a szabadságharcban, aztán még egyet Vajdaságról, mint külön tartományról, hogy most már három kötetben írja meg a helyszínen végzett kutatásai alapján nagy munkáját: *A szerbek története a legrégebb kortól 1848-ig.*

Mi volt ez – kérdezhetnénk ma. Privát rokonszenv a szerbek iránt? Mert jöllehet évszázadokon át hadakoztunk, véres csatákban pusztítottuk egymást, majd örök barátságot kötöttünk a legközelebbi háborúig, maga a nép mindkét részről soha nem volt közömbös egymás iránt. Rákóczi-forradalom ide, szabadságharc oda, a két szomszédos nép mélyebb rétegeiből sosem veszett ki a megértés és megbecsülés érzése, bárhogypackáztak velük a politikusok, Kossuth önteltségétől kezdve Garašanin óvatos, két vasat tűzben tartó magatartásáig.

A népek közötti megértés felismerése lehetett a nyom, amelyen dr. Thim, a történetíró elindult. Akárcsak Grosschmid, ő se hősokeket magasztalt a magyarok harcában. Már első tanulmányában egy kínos ügyről rántotta le a leplet. A szegény Nemegyei viselkedéséről, akit Kossuth márol holnapra őrnaggyá nevezett ki, holott fogalma sem volt katonai dolgokról. S miután Zombort kellett volna védenie a szerbek ellen, fogta magát, és a katolikus plébániáról átköltözött Bikarhoz, a Čitauonica elnökéhez. A pesti lapok felzúdultak, mindenki hazaáruulást látott ebben a helyi epizódban, csak Thim nem. Az ő igazsága a tárgyilagosságban jutott kifejezésre. Sejtetni engedte ebben az ügyben, hogy maga Kelle Ernő plébános is a „szerbekhez húzott”, ha nem is szívből, egyszerűen a túlélés minden időre érvényes nagy és érthető magatartásának engedve. Világos? Kell még valamit hozzátenni ehhez?

Az impériumváltozás után nyugdíjaztatta magát, Bécsbe ment, s ott maradt tizenkét évig, hogy a Kriegsarchiv anyagát vizsgálva ezen az egy témán dolgozzék, amely a szerb történetírásnak is forrásmunkája lett. Ez lett élete főműve: a szerbek története.

1959-ben, kilencvenöt éves korában halt meg Budapesten. Dušan Popović személyes, szóbeli közlése szerint a második világháború után még sokáig levelezett itteni történészekkel, s valószínűleg óriási anyag maradt utána.

Hát ha van Zomborban arra való történész, akiből az egyéni kezdeményezés se hiányzik, érdekes és nagyon értékes feladata lehetne felkutatni ezt az anyagot. 1944 nyarán dr. Thim még a zombori városi könyvtárral is levelezett pesthidegkúti lakásáról, hogy ezt a nyomot is felajánljuk a vállalkozásra kész historikusnak. A történelmi igazság és a két nép barátsága érdekében.

THIM JÓZSEF, A ZOMBORI ORVOS-TÖRTÉNÉSZ

SILLING ISTVÁN

Vidékünk jeles tudósai között több olyanral találkozhatunk, akik a maguk hivatása mellett szívesen és nagy szakértelemmel foglalkoztak más tudományágakkal is, sőt a nevüket is a kedvtelésből alkotott művek örökítették át az utókorra. Közéjük tartozik az orvos Thim József, akit kiváló történészként tart számon a művelődéstörténet.

Thim József 1864-ben született Zomborban, tanítócsaládban. Városunkban érettségizett, orvostanhallgató pedig Bécsben, Berlinben és Grazban volt. Már ekkor határozott érdeklődést mutatott a történelemtudomány iránt.

Fiatal orvos korában a grazi és a pesti cselédkönyves év után Titelre került járási orvosnak. Itt lett tagja a zombori székhelyű Bács-Bodrog megyei Történelmi Társulatnak, és archeológiai ásatásokba kezdett. Később apatini járási főorvosként Apatinban régészkedett. Sok értékes lelettel gazdagította társulata múzeumát. Thim Józsefet 1904-ben nevezték ki megyei főorvossá és orvosi tanácsnokká Zomborban. 1917-től Bécsben teljesített szolgálatot. Szakdolgozataiban a szerbiai egészségügyi törvényekkel, valamint a vidékünkön jelentkező maláriajárványokkal foglalkozott.

Történelmi vonatkozású tanulmányokat még egyetemista korában kezdett írni. Egészen fiatalon, 1887-ben, huszonhárom éves korában adta ki Zomborban legismertebb könyvét, a *Délmagyarország önvédelmi harca 1848–1849-ben* címűt, amelyben a Bács-Bodrog megyei és a szerémségi eseményeket taglalja nagy objektivitással. 1892-ben Nagybecskereken adta ki a *A szerbek története a legrégebb kortól 1848-ig* címűt. Két év múlva két újabb kötetben vizsgálja a

szerbek szerepét az 1848/1849-es eseményekben. Történészként tehát az 1848-as események foglalkoztatták leginkább, abban is a szerbek szerepe, a magyar-szerb ellentétek. Feleletet próbált adni arra, hogy miért viszonyultak a szerbek ellenségesen a magyarok szabadságharcához, és egyáltalán ellenséges viszonyulás volt-e az. Thim József szerint a szerbek 1848/49-ben éppúgy a szabadságharcukat és a függetlenségüket szerették volna meglesni, akár a magyarok.

Doktor Thim Zomborban szerkesztette a *Közegészségügyi kalauz* orvosi szaklapot 1900 és 1914 között. Magyar, német és szerb nyelven többszáz közleményt tett közzé. Tagja volt az Országos Régészeti Társaságnak, a Magyar Heraldikai és Családtörténeti Társaságnak, Aleksandar Obrenović, az akkori szerb király, Szent Száva-renddel tüntette ki.

Thim József hosszú élete végén Budapesten lelt megnyugvást. Ott hunyt el kilencvenöt éves korában, 1959-ben.

Ísmét egy olyan jeles honfitársunkról szoltunk, akit szülővárosa méltatlanul elfelejtett. Pedig még a Jugoszláv Enciklopédia is megemlékezik róla.

THIM JÓZSEF MŰVÉNEK IDŐSZERŰSÉGÉRŐL

Ó Z E R Á G N E S

A magyar történelemnek az 1848-as forradalom és szabadságharc kiemelkedő és sorsforduló eseménye, a magyar történettudomány számára pedig az események leírása és értékelése állandó és folyamatos kihívás és próbatétel, függetlenül attól, hogy a kérdést általánosságban vagy részleteiben vizsgálja.

Az 1848/49-es események kérdéskörének az akkori Magyarország déli részein, a mai Vajdaság területén lejátszódó események részletkérdései, melyeknek a forradalom, majd a szabadságharc eseményeire jelentős hatást gyakoroltak, de a későbbiekben is, a már megváltozott történelmi körülményekben, 1818 után is, éreztették hatásukat az ezeken a tájakon tömegesen lakó szerbek és a már kisebbségbe szorult magyar lakosság viszonyára.

Az 1848-ban és 49-ben lejátszódott eseményeknek egyik kiemelkedő szakértője a zombori születésű orvos-történész, Thim József volt, kinek *A magyarországi 1848–49-iki szerb fölkelés története* címet viselő, 1930 és 1940 között Budapesten megjelent, háromkötetes tanulmánya és forráskiadványa mind a magyar történettudománynak, mind a szerb történettudománynak is alapvető

kézikönyve lett. Szerzőjének neve pedig egyaránt szerepel a magyar, a szerb és a jugoszláv lexikonokban is.

Thim József 1864-ben született Zomborban. Orvosi tanulmányait a budapesti, a bécsi és a grazi egyetemen végezte. Orvosként 1889-től Titelen, Zomborban és Apatinban dolgozott. A történelem iránt, különösen a szerbek történelme iránti érdeklődése, úgy látszik, szorosan összefüggött a Bács-Bodrogh Vármegye Történelmi Társulatában kifejtett tevékenységével, valamint a vármegye monográfiájának megírásával.

Már 1885-ben a *Bácska* című lapban *Mikként irassék meg Bács-Bodrogh megye monográfiája?* címen írt cikket, majd 1892-ben arról van hír, hogy Thim József, az 1848/49-es események és az abszolutizmus korának történeti feldolgozását vállalta. A készülő műnek bizonyos részleteit a Társulat évkönyvében közölte vagy az évi közgyűlésen olvasta fel a részletet. Így jegyezték fel a *Szerb vajdaságról, A szerb vajdaság felállításának megkísérlése a múlt században* vagy az 1892-ben Nagybecskerekben megjelent *A szerbek története* című háromkötetes műve megjelenésének tényét.

1917-től Bécsben tevékenykedett, ahol nemcsak történelemmel, hanem szűkebb szakterületével, a szemészettel is foglalkozik, és írásai jelennek meg bakteriológiáról és az akkori gyakori betegség, a trachoma gyógyításáról. 1921-től 1936-ig a Collegium Hungaricum orvosaként alkalmi nyílt bécsi levéltári kutatásokra és nagy levéltári anyagot sikerül neki összegyűjtenie, ami bizonyosan alapja volt az 1930 és 1940 között megjelenő háromkötetes művének, *A magyarországi 1848–49-iki szerb felkelés történetének*. Az első kötet, mely utolsónak, 1940-ben jelent meg, az Elbeszélő rész alcímet viseli, míg a korábban 1930-ban és 1935-ben megjelent két kötet forráskiadvány. A mű előszavából ítélve csak egy része volt Thim József életföladatul kitűzött céljának „a magyarországi szerbek teljes, alapvető története” megírásának. Céljának elérését, szavai szerint a meg nem értés, az anyagi romlás és a támogatás hiánya hiúsította meg. Viszont sikerült neki olyan bibliográfiát összeállítania, melyet nemcsak a szerb felkeléssel, hanem a magyar szabadságharcra foglalkozók is használhatnak.

Thim József érdeklődésének középpontjában a magyar 1848/49-es forradalomnak és szabadságharcnak csak a magyarországi szerbség által szervezett mozgalma állt. Mintegy kiemelte ezeket az eseményeket, és tüzetes vizsgálatnak vetette őket alá minden szemszögből. Szövegéből kitűnik, hogy ezeket az eseményeket szoros összefüggésben látja a későbbi történelmi tényekkel, így az 1918-as összeomlással és az új délszláv állam megalakulásával. Erre a második kötet előszavában magyarázattal is szolgál, de ez tükrözi a Magyar Történelmi Társulat nézeteit is, mégpedig hogy a „magyarországi nemzetiségi kérdés, illetve osztrák kérdés alapos ismerete nélkül az újabb kori magyar

történelem nem érthető meg”. Ebben a kérdéskörben pedig „alapvetően meghatározóvá vált tehát a magyarországi nemzetiségi kérdés egyik legfontosabbika, a „szerb nemzetiségi kérdés is”, és ennek legjelentősebb eseménye „az 1848/49-iki szerb fölkelés is”. Megállapításában Thim József egy lépéssel tovább is lépett, és az események indítóokának „az összes szerbek egyesítését és egy egységes szerb birodalom fölállítását” tartotta. Ennek tudatában gyűjtötte és rendszerezte óriási forrásanyagát, melyeknek elbírálásában magyar, szerb és német tudása, valamint bécsi és jugoszláviai összeköttetései kétségkívül nagy hasznára váltak, és lehetővé tették számára, hogy következtetéseinek az elbeszélő részben való összefoglalásnál nézetei egyszerűnek és magától értetődőnek hassanak.

Az Elbeszélő rész alcímet viselő első kötetben a szerző 49 fejezetben foglalkozik a magyarországi szerbek 1848/49-es fölkelésével. Az előszót kivéve, amely tulajdonképpen az események értékelése és a végkövetkeztetések ismertetése, szinte lépésről lépésre minden mozzanatot figyelembe véve a belső és a külső tényezők tüzetes megvizsgálásával rajzolta meg a szerző a nem éppen egyszerű helyzetet. Egyformán kritikusan szemléli Thim József a szerbek, a forradalom vezetősége, különösen Kossuth, az Udvar, a Török Birodalomban élő szerbek és Oroszország minden lépését, és nem utolsósorban a szerb–horvát és a horvát–magyar viszony alakulását. Jó példája ez annak, hogy egy-egy egyszerűnek tűnő történelmi esemény kialakulásában, lejátszódásában és következményeiben mi mindennek van jelentősége, és tulajdonképpen egy végtelenül bonyolult és több szálon futó folyamatot és cselekménysort ír le, amit mi ma egyszerűen történelemnek nevezünk.

Azt pedig, hogy Thim József ezekből az eseményekből milyen következtetéseket vont le 1939-ben, amikor az elbeszélő részt írta a harmadik kötet Bevezetésében, öt kisebb alcím alá foglalva ismertette.

Az elsőben, melyben *A délszláv egyesítésnek és a délszláv birodalomnak eszméje* címet viseli, azt a nézetét fejtette ki, hogy a nem szerb fennhatóság alatt élő szerbek mindig a nemzeti egyesülés után vágyakoztak, különösen Szerbia török fennhatóság alóli „emancipálódása óta”. Ezen a téren Ilija Garašanin tevékenysége kiemelkedő, aki Czartorijjski hatása alatt hirdette a délszláv népek Szerbia körüli gyülekezését, egy török fennhatóság alatti Jugoszlávia megteremtésével az orosz és osztrák balkáni befolyás gyengítésével, amitől esetleg Lengyelország felszabadulását is remélték. Garašanin terve azonban nem volt mentes a nagy szerb politikától sem. Ő már az összes délszlávok egyesítését tervezte szerb hegemonia alatt. Ebben látja Thim a szerb ügynökök kifejezett tevékenységének okát 1848-ban a szerb fölkelés megszervezésekor. A Habsburg-monarchiáért és -dinasztiáért, annak integritásáért harcolva, a szerb vajdaság külön szerb koronatarományként való

megszervezésével, annak esetleges kiválásával a délszláv egyesülés első lépése történt volna meg.

A *Magyarországi szerbek és az egyesülési eszme* című fejtegetését Thim József azzal a megállapítással kezdi, hogy „A magyarországi szerbek mindig nemzeti önállóságra, illetve a Szerbiával való egyesülésre törekedtek, s ennél fogva nem voltak hívei sem a Habsburg-monarchiának, sem Magyarországnak”.

Tézisének bizonyításaként történelmi példákat sorakoztat fel: az Ál-Bránkovics tevékenysége, az 1790-es temesvári kongresszus elszakadási törekvései, Stevan Stratimirović 1804-es oroszoknak tett ajánlata, végül 1848. május 13-án a karlócai nemzetgyűlésen az önálló vajdaság kikiáltása, a szerb vajda és pátriárka megválasztása, nyílt fegyverfogás volt Magyarország integritása ellen. Thim az 1848-as lázadást nem a forradalmi láz szerbeken való manifesztációjaként értékelte, hanem okát a történelmi gyökerekben találta meg. Ehhez sokban hozzájárult „a szerbek nemzeti kulturális közössége, valamint geográfiai elhelyezkedésük következtében a szerb fejedelemség szomszédságának” ténye is.

Ezek után *A magyarországi szerbek kiváltságai, politikai és egyházi jogviszonyuk a magyar államhoz* gyűjtőcím alatt azokat a történelmi körülményeket tárgyalja, amelyek meghatározták a magyarországi szerbség helyzetét. Különbséget tesz az első hullámban betelepült szerbek között, kiknek nem voltak politikai kiváltságaik, és az 1690-ben III. Arzén pátriárkával érkezőket, kiknek I. Lipót elismerte a görög keleti egyház teljes autonómiáját és a szerb nemzeti hierarchiát, melyet a magyar kancellária is elfogadott. Leszögezte, hogy a szerbek vendégnép Magyarországon, tehát nem alkothatnak „államot az államban”.

Thim József arról is szól, hogy „a béke és a közbiztonság helyreállításával [az osztrák császár] vissza fogja őket vezetni előbbeni lakóhelyeikre”. Ennek az ígéretnek a meghiúsulását a szerző az 1699-ben karlócai béke megkötésében látta. Ettől a pillanattól kezdve szerinte a magyarországi szerbek „házatlan nemzet” lettek. Ezek után az osztrák császároktól a privilégiumaik megerősítését kapták, egészen 1790-ig, amikor a magyar országgyűlés meghozta azt a határozatát, aminek alapján a szerbek Magyarország honpolgárai lettek. Az 1848. május 13-ai karlócai határozatokról, melyekben a szerbek nem létező címeket és jogállásokat követeltek A karlócai határozatok alcímben Thim József értekezik alaposan, miközben leszögezi, hogy I. Ferenc József egy nem létező karlócai pátriárkatusi és pátriárkai címet adott a magyarországi szerbeknek, de hasonló volt az eset a szerb vajda címével is, mert Thim szerint „Szerb vajdaság Magyarországon sohasem volt”, így területét sem tudhatták meghatározni. A karlócai határozatokban szereplő *vajdaság* jogcímet a „romantika és a politika szülöttének” tartotta, mely „átment” a magyarországi

szerb nép tudatába, és így politikai tényezővé vált. A szerb vajdaság helyett a császártól közigazgatási területet kaptak, a „szerb nemzeti szükségletnek megfelelő belső közigazgatással”, de így is a rendelet kizárta a más nemzetek fölötti szerb szupremációt.

Ötödikként A magyarországi szerb nemzetiségi kérdéstről tárgyalva a szerző arra a megállapításra jutott, hogy „a magyarországi szerbek sohasem forrtak össze a magyar állameszmével. Történelmi múltjuk, nemzeti vallásuk, erős elismerésre méltó nemzeti érzésük, geográfiai helyzetük, a szomszédos Szerbiának a török uralom elleni szabadságharcai, közös nemzeti kultúrájuk, illetve irodalmuk, mind olyan tényezők, melyek szoros nemzeti összetartozásuk érzületét elmosódni nem engedték”.

1848-ig Thim József a magyarországi szerbek helyzetét kiváltságosnak tartja. Azért, mert a legtermékenyebb vidékeket lakták, intenzív kereskedést űztek, nem voltak úrbéri viszonyban, vallási tekintetben függetlenek voltak, és a Habsburg uralkodók közvetlen „fennsősége” alatt éltek. „Ezért fejlődhetett ki bennük az az érzés, hogy egyenrangúaknak érezték magukat a magyarokkal, és Magyarország területét is magukénak tartották. Az ilyen helyzetmeghatározása vezette a magyarországi szerbséget történelmének „legkimagaslóbb eseményéhez”, az 1848/49-es fölkeléshez.

Thim József munkája *A magyarországi 1848–49-iki szerb fölkelés története* vitathatatlanul nagy hozzájárulás a magyar és a szerb történelem e kulcsfontosságú eseményének megítélésében. Ezt a magyar és a szerb történettudomány ma is értékeli. Munkája azon ritka művek közé tartozik, melynek értékét felismerte a magyar és a szerb történettudomány is.

A szerbek története című mű szerzője, Vladimir Čorović, Thim Józsefet a kérdés egyik legjobb szakértőjének emlegeti. Vasilije Krestić Thim József művét alapvetőként értékeli, még a felelős nacionalizmusa mellett is.

Glatz Ferenc, akinek talán egyedül volt alkalma Thim József munkásságába egészében betekintenie, párhuzamot vonva egy 1918 előtti Thim-tanulmány és *A magyarországi 1848–49-iki szerb fölkelés története* között leszögezte, hogy a későbbiben, a nézetek modifikálására került sor, melynek gyökereit Glatz a Monarchia szétesésének kellemetlen élményével magyarázza, és bizonyos szerb szimpátiákat is felfedezni vélt a műben.

Ma, 1998-ban, amikor már az 1918-ban megalakult közös délszláv állam szétesésének ténye nyilvánvaló, a szerbek és a szerb történelmi tudat kényszerképzetektől vezérelt, a „kard szavát” szívesebben hallgató politika vezetői a múlt eseményeiből nem tanultak. Ezért van az, hogy ma is érvényesek Thim József fél évszázaddal ezelőtt írott sorai az 1848/49-es események kapcsán és lettek kórképek.

A szerb népet ugyanazon, csak ellentétes irányú mozgatóerők irányítják ma is, mint irányították 1848-ban. Ezért időszerűek Thim József megállapításai napjainkban is.

IRODALOM

1. Káich Katalin: *Bács-Bodrog Vármegye Történelmi Társulata (1883–1918)*, Újvidék, 1980
2. *Magyarország története*, 6/1, Budapest, 1979
3. *Glasnik istoriskog društva u Novom Sadu*, knj. IX, Novi Sad, 1936
4. Vladimir Ćorović: *Istorija Srba*, Treći deo, Beograd, 1989
5. Glatz Ferenc: *Történetíró és politika*, Szekfű, Steier, Thim és Miskolczi nemzettről és államról, Budapest, 1980
6. Dr. Várdy Béla: *A magyar történettudomány és a szellemtörténeti iskola*, Cleveland, Ohio, 1974